

Katarzyna Łukiewska, Małgorzata Juchniewicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ZMIANY POZYCJI KONKURENCYJNEJ POLSKIEGO PRZEMYSŁU TYTONIOWEGO NA RYNKU UNIJNYM W LATACH 2005-2013

CHANGES IN THE COMPETITIVE PERFORMANCE OF POLISH TOBACCO INDUSTRY ON THE EU MARKET IN THE YEARS 2005-2015

Słowa kluczowe: konkurencyjność, pozycja konkurencyjna, przemysł tytoniowy

Key words: competitiveness, competitive performance, tobacco industry

Abstrakt. Przedstawiono wyniki analiz dotyczących oceny zmian pozycji konkurencyjnej polskiego przemysłu tytoniowego na rynku unijnym. Za miernik pozycji konkurencyjnej przyjęto udział branży w eksporcie wewnątrzunijnym. Uwzględniając mankamenty takiego podejścia, założono, że pozycję konkurencyjną branży określa zdobycie i utrzymanie udziału w rynku eksportowym. Przeprowadzone rozważania wskazują, że przedsiębiorstwa przemysłu tytoniowego znacząco poprawiły swoją pozycję konkurencyjną (przesunięcie z 13. na 3. lokatę). Większy wzrost pozycji konkurencyjnej (o 21 pozycji) zaobserwowano jedynie w przypadku Rumunii, która w rezultacie uzyskała 5. miejsce. Zdecydowanymi liderami pozostają jednak nadal przedsiębiorstwa tytoniowe zlokalizowane w Holandii i w Niemczech.

Wstęp

Światowy rynek wyrobów tytoniowych jest jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się rynków, mimo wysiłków podejmowanych przez rządy różnych krajów na rzecz zmniejszenia konsumpcji wyrobów tytoniowych. Według British American Tobacco [www.bat.com.pl, dostęp 23.02.2015], na całym świecie produkuje się rocznie ponad 5,5 mld papierosów, a ogólna wartość produkcji stanowi prawie 600 mld USD. Udział Europy w światowej produkcji tytoniu stanowi prawie 4%. Unia Europejska (UE) jest ponadto największym światowym eksporterem papierosów i drugim po Brazylii największym dostawcą na świecie nieprzetworzonego tytoniu [Mieszkowska 2013]. W bilansie handlu zagranicznego Polski eksport wyrobów tytoniowych także pełni istotną rolę. W 2013 roku jego wartość wyniosła 7,7% wartości eksportu produktów rolno-spożywczych [Rynek wyrobów... 2014]. W tym kontekście istotna jest ocena pozycji konkurencyjnej przemysłu tytoniowego na rynku unijnym. Pozycja konkurencyjna jest określana w literaturze przedmiotu jako konkurencyjność wynikowa i oznacza konkretne rezultaty konkurowania podmiotów gospodarczych na rynku, rozpatrywane na tle wyników osiąganych przez konkurentów [Bieńkowski 2008]. Osiągnięcie przez dane przedsiębiorstwo, branżę lub sektor określonej pozycji konkurencyjnej związane jest z innymi elementami systemowego modelu konkurencyjności, a mianowicie pozycji konkurencyjnej i strategii (instrumentów konkurowania) [Gorynia i Jankowska 2008]. Podobne podejście prezentują inni autorzy [Sobczak 2003, Głabiszewski 2004, Stankiewicz 2005, Gębczyński 2006], dodając poza wymienionymi wymiarami konkurencyjności, przewagę konkurencyjną. Pozycja konkurencyjna jest z jednej strony efektem przewagi konkurencyjnej, z drugiej zaś stanowi (w systemie sprzężeń zwrotnych) element wyjściowy do podejmowania działań określających przyszłą konkurencyjność przedsiębiorstwa. Niejednoznaczność podejścia do definicji pozycji konkurencyjnej powoduje, zdaniem Olczyk [2008], trudności w doborze miar określających jej poziom. W literaturze przedmiotu istnieje zatem wiele wskaźników określających pozycję konkurencyjną. Najczęściej stosowanymi i najbardziej syntetycznymi miernikami są uzyskany udział w rynku i sytuacja finansowa określana za pomocą różnych wskaźników cząstkowych. Poglądy takie reprezentują m.in. Haffer [1999], Moroz [2003] i Weresa [2007].

Z tego względu oceny pozycji konkurencyjnej przemysłu tytoniowego w Polsce dokonano na podstawie jego udziału w eksporcie wewnątrzunijnym.

Material i metodyka badań

Rosnąca globalizacja kieruje uwagę na krajową zdolność do konkurencyjności na rynkach światowych. Z tego względu na wszystkich poziomach analizy ocena konkurencyjności jest związana z międzynarodową działalnością handlową. Poszczególne sektory i branże powinny być zatem oceniane przez porównanie z analogicznymi w innych krajach lub regionach. Zgodnie z tym podejściem Yaacob [2007] określił konkurencyjność na poziomie mezoekonomicznym jako zdolność danego przemysłu do zdobycia i utrzymania udziału w rynku eksportowym. Podobne stanowisko prezentowane jest w badaniach konkurencyjności w pracach Komisji Europejskiej. Branżę można określić jako konkurencyjną na podstawie jej zdolności do wzrostu, innowacji i produkcji coraz wyższej jakości towarów i usług oraz do utrzymania lub zdobycia udziałów w rynkach krajowych i zagranicznych [*European competitiveness...* 2009]. Jednym z najważniejszych i najpopularniejszych mierników konkurencyjności międzynarodowej jest udział w eksporcie (EMS, ang. *export market share*). Udział poszczególnych krajów członkowskich UE w wewnątrzunijnym eksporcie analizowanej branży obliczono według wzoru [Banterle 2005]:

$$EMS_i = \frac{X_i}{\sum_{i=1}^{28} X_i}$$

gdzie: X_i – wartość eksportu przemysłu spożywczego kraju i na rynek UE.

Wskaźnik wyrażany jest w procentach i im wyższy poziom tego wskaźnika, tym większy udział eksportu grupy towarowej oraz większa międzynarodowa pozycja konkurencyjna przemysłu tytoniowego danego kraju. Na podstawie wskaźnika EMS utworzono rankingi największych eksporterów przemysłu tytoniowego na rynek unijny w latach 2005, 2009 i 2013. Przemysł tytoniowy został określony na podstawie działu 12. „Tytoń i wyroby tytoniowe”, zgodnie z Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Handlu SITC Rev. 3, a źródłem danych była baza Eurostatu [<http://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics/data/database>].

Wyniki badań i dyskusja

Pozycja konkurencyjna branży utrzymuje się lub wzmacnia w sytuacji, gdy udział danego kraju w eksporcie nie ulega zmianie lub rośnie. Największymi eksporterami tytoniu i wyrobów tytoniowych na rynek wewnątrzunijny, we wszystkich analizowanych latach, były Holandia i Niemcy. Wartość eksportu artykułów przemysłu tytoniowego Holandii wyniosła w 2013 roku 2,56 mld euro, a Niemiec – 2,28 mld euro. Łącznie stanowiło to prawie połowę wewnątrzunijnego eksportu branży (tab. 1). W porównaniu do 2005 roku znaczenie tych dwóch krajów uległo jednak zmniejszeniu. W Holandii przychody z tytułu eksportu obniżyły się o 15,9%, co skutkowało zmniejszeniem udziału w wewnątrzunijnym eksporcie z 37,6% do 25,3%, czyli aż o 12,3 p.p. W przypadku Niemiec, mimo wzrostu wartości eksportu branży o 13,3%, wskaźnik udziału w rynku zmniejszył się z 24,9% do 22,5%. Warto jednak zwrócić uwagę, że w analizowanym okresie w Holandii i Niemczech zmniejszał się udział eksportu przemysłu tytoniowego na rynek unijny w całkowitym eksporcie branży na korzyść krajów trzecich. Do grupy wiodących eksporterów przemysłu tytoniowego na rynek wewnątrzunijny należy także Polska, która uplasowała się w 2013 roku na 3. pozycji w rankingu. Mimo że udział Polski w wewnątrzunijnym eksporcie był znacznie mniejszy niż w przypadku Holandii i Niemiec, jednak na tle pozostałych krajów członkowskich był on znaczący. Wartość wyeksportowanych z Polski na rynek unijny artykułów przemysłu tytoniowego w 2013 roku wyniosła 1,38 mld euro, co odpowiadało 13,7% całości wewnątrzunijnego eksportu tej grupy produktów. Ekspart na rynek wewnątrzunijny wynosił ponad 90% całości eksportu branży.

Tabela 1. Udział w wewnątrzunijnym eksporcie produktów przemysłu tytoniowego krajów członkowskich UE
Table 1. Participation in intra-EU exports of tobacco industry member countries of the European Union

Wyszczególnienie/ Specification	Udział w eksporcie w latach/ Export market share in years [%]				Pozycja w latach/Position in year:			
	2005	2009	2013	zmiana w latach/ change in the years 2005-2013 [p.p.]	2005	2009	2013	zmiana w latach/ change in the years 2005-2013
Holandia/NL	37,6	27,2	25,3	-12,31	1.	1.	1.	0
Niemcy/DE	24,9	24,0	22,5	-2,32	2.	2.	2.	0
Polska/PL	1,4	10,0	13,7	12,33	13.	3.	3.	+10
Belgia/BE	5,1	7,2	7,6	2,42	4.	4.	4.	0
Rumunia/RO	0,0	3,7	4,9	4,84	26.	7.	5.	+21
Portugalia/PT	2,7	3,8	3,9	1,15	7.	6.	6.	+1
Czechy/CZ	1,3	2,7	3,8	2,53	14.	9.	7.	+7
Francja/FR	4,0	3,0	2,7	-1,33	5.	8.	8.	-3
Wlk. Brytania/GB	7,3	4,2	2,3	-4,99	3.	5.	9.	-6
Litwa/LT	0,9	1,1	2,1	1,21	16.	17.	10.	+6
Hiszpania/ES	1,6	1,6	2,0	0,42	11.	12.	11.	0
Grecja/GR	2,1	2,3	1,9	-0,29	8.	10.	12.	-4
Włochy/IT	1,5	1,5	1,5	-0,01	12.	14.	13.	-1
Węgry/HU	0,2	0,3	1,5	1,24	19.	20.	14.	+5
Bułgaria/BL	0,4	1,6	1,2	0,74	18.	13.	15.	+3
Dania/DK	1,9	1,8	1,1	-0,82	9.	11.	16.	-7
Luksemburg/LU	1,8	1,3	1,0	-0,83	10.	16.	17.	-7
Irlandia/IE	1,0	0,7	0,6	-0,36	15.	18.	18.	-3
Chorwacja/CR	0,5	0,2	0,2	-0,24	17.	21.	19.	-2
Łotwa/LV	0,1	0,4	0,2	0,08	21.	19.	20.	+1
Słowacja/SK	0,1	0,0	0,1	0	22.	26.	21.	+1
Estonia/EE	0,0	0,1	0,1	0,03	24.	23.	22.	+2
Szwecja/SE	0,1	0,1	0,1	-0,05	20.	22.	23.	-3
Cypr/CY	0,0	0,0	0,0	-0,01	23.	24.	24.	-1
Finlandia/FI	0,0	0,0	0,0	0	27.	25.	25.	+2
Austria/AT	3,4	1,4	0,0	-3,41	6.	15.	26.	-20
Malta/MT	0	0	-	-	28.	27.	-	-
Słowenia/SI	0,03	0	-	-	25.	28.	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu [Structural Business... dostęp 05.02.2015]
Source: own elaboration based on Eurostat [Structural Business... access 05.02.2015]

Największymi odbiorcami były Francja, Niemcy i Włochy, do których trafiała prawie połowa wartości eksportu. Podkreślenia wymaga szczególnie intensywny rozwój eksportu branży, w wyniku którego Polska awansowała w rankingu największych eksporterów o 13 pozycji. W latach 2005-2013 wartość eksportu wzrosła prawie 13-krotnie, a udział zwiększył się z 1,4% do 13,7%. Z badań Bodył [2013] wynika, że w odniesieniu do lata 2000-2012 był to wzrost aż 23-krotny. Autorka wskazuje ponadto na dynamiczny rozwój sprzedaży wyrobów tytoniowych do UE po wejściu Polski do jej struktur i zniesieniu barier celnych. W tym kontekście istotne jest poszukiwanie czynników, które zadecydowały o konkurencyjności przemysłu tytoniowego na rynku unijnym. Wcześniejsze badania wskazują na przeciętny potencjał konkurencyjny określony efektywnością wykorzystania podstawowych czynników produkcji (pracy i kapitału) oraz poziomem

technicznego uzbrojenia pracy [Juchniewicz, Łukiewska 2014]. Na podstawie taksonomicznej analizy skupień stwierdzono, że tak mierzony potencjał konkurencyjny przemysłu tytoniowego w Polsce w latach 2010-2012 był zbliżony do Chorwacji, która uplasowała się dopiero na 19. pozycji w rankingu największych eksporterów branży. Można zatem przypuszczać, że dobre wyniki handlowe przemysłu tytoniowego w Polsce wynikają głównie z innych przewag konkurencyjnych, a mianowicie tych o charakterze cenowo-kosztowym. Znaczący w skali UE udział w wewnątrzunijnym eksporcie przemysłu tytoniowego (7,6% w 2013 roku) miała także Belgia, która utrzymywała się na 4. pozycji. Kolejne miejsca w rankingu największych eksporterów przemysłu tytoniowego UE zajmowały kolejno Rumunia (4,9%), Portugalia (3,9%), Czechy (3,8%), Francja (2,7%), Wielka Brytania (2,3%), Litwa (2,1%) i Hiszpania (2,0%). Udział pozostałych krajów był marginalny i nie przekraczał 2%.

Rozpatrując zmiany udziału w rynku można zaobserwować zmniejszenie znaczenia starych krajów członkowskich UE na korzyść nowych. Największy wzrost udziału w rynku odnotowała Polska (o 12,33 p.p.), a największy awans w rankingu największych eksporterów Rumunia (o 21 pozycji). Znaczący wzrost udziału w wewnątrzunijnym eksporcie artykułów tytoniowych zaobserwowano także w przypadku Czech, Litwy i Węgier. Czechy przy wzroście udziału w rynku o 2,53 p.p. przesunęły się z miejsca 14. na miejsce 7. Litwa, osiągając wzrost wskaźnika EMS o 1,21 p.p., awansowała z 16. pozycji na pozycję 10. Węgry uzyskując wzrost udziałów w rynku o 1,24 p.p., poprawiły pozycję w rankingu z 19. na 14. Pozytywne zmiany w klasyfikacji odnotowano także w Estonii, Finlandii, na Słowacji, w Łotwie i w Portugalii (o 1-2 miejsca). Analiza dynamiki wskaźnika EMS wskazuje na poprawę sytuacji eksportowej także w Belgii i w Hiszpanii. Poprawa tego wskaźnika nie wiązała się jednak ze wzrostem pozycji tych krajów w rankingu największych eksporterów.

Największy spadek udziału w wewnątrzunijnym eksporcie odnotowano w Holandii, która w analizowanych latach utrzymywała jednak pozycję lidera. Niekorzystne zmiany można było zaobserwować także w przypadku Austrii i Wielkiej Brytanii. W Austrii eksport artykułów tytoniowych w 2013 roku został znacząco ograniczony, co skutkowało zmniejszeniem udziału w rynku i przesunięciem Austrii z 6. na 26. miejsce w rankingu eksporterów. W Wielkiej Brytanii wskaźnik zmniejszył się o 4,99 p.p. W efekcie Wielka Brytania przesunęła się z 3. na 9. miejsce. Ponadto Dania i Luksemburg przy zmniejszeniu udziału w rynku na poziomie 0,82-0,83 p.p. przesunęły się o 7 miejsc zajmując odpowiednio 16. i 17. pozycję. Negatywne zmiany w klasyfikacji odnotowały także Grecja, Francja, Irlandia, Szwecja i Włochy.

Podsumowanie

Pozycja konkurencyjna polskiego przemysłu tytoniowego na rynku UE w rozpatrywanych latach znacząco się poprawiła. Udział w wartości eksportu tej branży w 2013 roku był o ponad 12 p.p. wyższy niż w 2005 roku. Spowodowało to zdecydowane zwiększenie pozycji konkurencyjnej Polski na rynku tytoniowym (przesunięcie z 13. na 3. lokatę). Większy wzrost pozycji konkurencyjnej zaobserwowano jedynie w przypadku Rumunii (poprawa lokaty branży tytoniowej o 21 pozycji i 5. miejsce na rynku wewnątrzunijnym). Zdecydowanymi liderami pozostały jednak nadal przedsiębiorstwa tytoniowe zlokalizowane w Holandii i w Niemczech. Pomimo znaczącego zmniejszenia udziału tych państw w eksporcie wewnątrzunijnym był on jednak prawie 2-krotnie wyższy niż w Polsce i ponad 5-krotnie wyższy niż w Rumunii. Znaczącym eksporterem na rynku tytoniowym (4. miejsce) była także Belgia (udział w eksporcie jednak prawie o połowę niższy niż omawianej branży w Polsce). Należy jednocześnie wskazać, że wymienione kraje realizują aż 74% unijnego eksportu produktów przemysłu tytoniowego. Znaczenie pozostałych krajów jest zdecydowanie mniejsze (Portugalia, Czechy, Francja), a niektórych wręcz marginalne (Szwecja, Cypr, Finlandia, Austria).

Literatura

- Banterle A. 2005: *Competitiveness and agri-food trade: an empirical analysis in the European Union*, 11th Congress of the EAAE, The Future of Rural Europe in the Global Agri-Food System, Copenhagen, 24-27 August 2005, <http://ageconsearch.umn.edu/handle/24692>.
- Bieńkowski W. 2008: *Czynniki i miary międzynarodowej konkurencyjności gospodarek w kontekście globalizacji – wstępne wyniki badań*, Prace i Materiały, nr 284, Instytut Gospodarki Światowej, SGH, Warszawa.
- Bodył M. 2013: *Handel zagraniczny tytoniem i wyrobami tytoniowymi*, [w:] M. Krzeziński (red.), *Rynek używek, cz. II, Rynek wyrobów tytoniowych. Stan i perspektywy*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- European competitiveness report 2008*. 2009: European Commission, Luxembourg.
- Gębczyński M. 2006: *Zarządzanie zasobami ludzkimi a konkurencyjność przedsiębiorstw przemysłu wydobywczego*, Zesz. Nauk. Politechniki Śląskiej, seria Organizacja i Zarządzanie, nr 34, 63-72.
- Glabiszewski W. 2004: *Kształtowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa*, *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw*, nr 4, 14-21.
- Gorynia M., Jankowska B. 2008: *Klasyfikacja międzynarodowa konkurencyjności i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa.
- Haffer M. 1999: *Instrumenty konkurencyjności*, [w:] M.J. Stankiewicz (red.), *Budowanie potencjału konkurencyjności przedsiębiorstwa*, TNOiK Dom Organizator, Toruń.
- Juchniewicz M., Łukiewska K. 2014: *Konkurencyjność wybranych branż polskiej gospodarki na rynku unijnym*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Olsztyn.
- Mieszkowska L. 2013: *Światowy rynek tytoniu i wyrobów tytoniowych*, [w:] M. Krzeziński (red.), *Rynek używek, cz. II, Rynek wyrobów tytoniowych. Stan i perspektywy*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Moroz M. 2003: *Konkurencyjność przedsiębiorstwa – pojęcie i pomiar*, *Gospodarka Narodowa*, nr 9, 51-52.
- Olczyk M. 2008: *Konkurencyjność. Teoria i praktyka*, CeDeWu, Warszawa.
- Rynek wyrobów tytoniowych*. 2014: IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Sobczak I. 2003: *Wpływ sfery logistyki na konkurencyjność przedsiębiorstw w aspekcie globalizacji otoczenia*, [w:] T. Bernat (red.), *Problemy globalizacji gospodarki*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Szczecin.
- Stankiewicz M.J. 2005: *Konkurencyjność przedsiębiorstwa: budowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa w warunkach globalizacji*, Dom Organizatora, Toruń.
- Weresa M.A. (red). 2007: *Raport o konkurencyjności 2007. Rola zagranicznych inwestycji bezpośrednich w kształtowaniu konkurencyjności przedsiębiorstwa*, Instytut Gospodarki Światowej, SGH, Warszawa.
- Yaacob H. 2007: *The study of export competitiveness of Malaysian electrical and electronic product*, Shah Alam, UiTM Press.
- www.ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics/data/database, dostęp 05.02.2015.
- www.bat.com.pl, dostęp 23.02.2015.

Summary

The article presents the results of the analysis for the assessment of changes in the competitive performance of Polish tobacco industry in the EU market. As a measure of the competitive performance adopted in the export share of intra-industry. Taking account of the shortcomings of this approach, it is assumed that the competitive performance of the industry is determined to win and maintain its share of the export market. The observations indicate that the tobacco industry companies have significantly improved their competitive performance (moving from 13th to 3rd place). Greater increase in competitive position (21 places) was observed only in the case of Romania, which as a result gained 5th place. Definite leaders are still tobacco companies located in the Netherlands and Germany.

Adres do korespondencji
mgr Katarzyna Łukiewska, dr hab. Małgorzata Juchniewicz, prof. UWM
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Ekonomiki Przedsiębiorstw
ul. Oczapowskiego 4, 10-957 Olsztyn
tel. (89) 523 49 59
e-mail: kep@uwm.edu.pl